

Research Paper

An aesthetic study of picture writing based on the opinions of Allameh Mohammad Taghi Jafari (a case study Jalil Rasouli's works) Arefeh Baghestani¹ , Homayun Haj Mohammad Hoseini^{*2}

¹ Master's student in art research, Faculty of Art and Architecture, Mazandaran University. Email: arefehbaghestani1374@gmail.com

² Assistant Professor, Specialized Ph.D, Faculty of Art and Architecture, Mazandaran University_Address: Babolsar, Iran. Email: h.hosseini@umz.ac.ir

 10.22080/HPAI.2024.26294.1000**Received:**

February 13, 2025

Accepted:

March 18, 2025

Available online:

April 14, 2025

Keywords:

picture writing, Jalil Rasouli, aesthetics, Allameh Mohammad Taghi Jafari.

Abstract

Although the artist creates a work of art in his mental effort by visualizing objective facts and mental concepts, unfortunately, many artists only pay attention to the work of art and devote all their energies to creating a work of art, not just correcting and adjusting and actualizing the mental and mental forces and talents that are the cause of the creation of a work of art. If the inner talents of people are discovered and used in the right direction, more valuable works of art will definitely be created. The purpose of writing the present research is to investigate the systematic and useful aesthetic components of Allameh Jafari (face, content, form and truth) in the works of picture writing of Jalil Rasouli. According to the present research, the author is looking for this question: 1- What is the relationship between the aesthetic view of Allameh Mohammad Taghi Jafari and the works of picture writing of Jalil Rasouli? The present research method is qualitative in nature and practical in terms of purpose. First, after identifying the research problem and collecting information in a library form (using authoritative sources and books as well as articles published in the research topic), the data was analyzed and the hypotheses were evaluated and the answers to the research questions were addressed. In the present study, picture writing in the works of Jalil Rasouli, a contemporary artist of our country, who was formed in Iran, are examined according to the aesthetic point of view of Allameh Mohammad Taghi Jafari. For this reason, to examine this title, the study of picture writing, picture writing in the works of Jalil Rasouli and the aesthetic opinions of Allameh Mohammad Taqi Jafari has been studied. The community considered in this research is the picture writing of the contemporary era. The selection of samples from this studied community includes Tafannoni, Islamic and Jalil Rasouli picture writing from the fifties to the nineties of his artistic life. In this research, 6 of Rasouli's works are summarized in a table after a complete review. Since art for art's sake is considered the best type of art among most artists, the discussion of art for human beings in reasonable life has faded among artists, it seems necessary to match the aesthetic attitude of Allameh Jafari with the works of Jalil Rasouli. By comparing the attitudes of Jalil Rasouli and Allameh Jafari, we can come to the conclusion that both of them are religious people and their great love for the Ahl al-Bayt has caused them both to have a religious and religious attitude towards art. Jalil Rasouli has used literary poems in some of her works and was able to give them a divine color. The simultaneity of this course of attitude with the Islamic revolution of Iran has caused her art to be noticed by the general public and to demand art for humans in a reasonable life.

** The article is extracted from the thesis entitled: An aesthetic study of moshakkal calligraphy based on the opinions of Allameh Mohammad Taghi Jafari (a case study Jalil Rasouli's works)

***Corresponding Author:** Homayun Haj Mohammad Hoseini

Address: Faculty of Art and Architecture,
Mazandaran University

Email: h.hosseini@umz.ac.ir

Tel: 01144400352

Extended Abstract

1. Introduction

Some people believe that art in itself is desirable, because art reveals the artist's genius, and no law or criteria should limit art, which expresses the artist's personality and genius. If we set boundaries for art, we have stopped the genius of the artist, because it is not related to the artist what effect his work will have on others. Also, the artist's creativity and genius cannot be stopped because of the profit and loss of others. What matters to the supporters of this theory is "interesting" and not the truth. It is enough that a work of art is interesting, whether it is useful or harmful to others, being interesting is desirable in itself.

Some people also believe that art, like other human intellectual products, is for the regulation and exploitation of society members, so it is necessary that such works of art that are harmful to the public should not be exposed to the public. According to this opinion, art is for society, not for art and the artist.

According to what was said, Allameh Jafari considers art for art's sake to be the lowest form of art and believes that art should be for human beings. With this statement, it is not just acceptance or non-acceptance of the society. It is possible that one society accepts an art work and another society does not accept it, the criterion should not be the society, but the growth and perfection of man.

If the inner artist is not refined, his artwork may be not only not useful for human life, but also harmful.

Since art for art's sake has influenced the way contemporary artists of our country create artwork, we considered it necessary to conduct research in this

regard. The purpose of this research is to find the relationship between the systematic and useful aesthetic components of Allameh Mohammad Taghi Jafari in the works of visual lines of Jalil Rasouli. The following question seeks the relationship between the aesthetics of Allameh Mohammad Taghi Jafari and the pictorial lines of Jalil Rasouli.

2. Discuss

Unfortunately, the works of pictorial lines have not been gathered together and due to their dispersion, they have not yet been studied coherently. By searching the theses available in Al-Zahra, Tarbiat Modares, Hanar and Tehran universities as well as the Irandak database, no research was found that only examines pictorial lines and the only book that examines Rasouli's works can be found. He mentioned the secret of calligraphy. Kaveh Timuri introduced Jalil Rasouli as a calligrapher and calligrapher in the book "The Secret of Drawing" and did not mention his pictorial lines.

In this research, we tried to study the problem lines in the works of Jalil Rasouli according to the aesthetic opinions of Allameh Mohammad Taghi Jafari.

Allameh Mohammad Taghi Jafari with his philosophical insight (Table 1-2) can be claimed to present a deconstructive movement about the philosophy of art to the vast majority of people who are aware of the identity and greatness of art with the exception of artists. They see it as a secondary phenomenon, to some extent the way of dealing with and establishing a relationship with artistic expressions is familiar.

Most of the audience of the artwork when facing the work, whether in the West or the East, do not benefit except the feeling of pleasure within themselves and

pass by the work without saying anything, while the value of a work of art should be much more than The audience's sense of desire is fleeting and it should bring the audience to light and perfection, but you, genius artist, should be surprised why you settle for the audience's rebellion and excitement and lower the value of your art by doing so.

From the 19th century, as we get closer to the present age, the sky and light in painting are removed and every genius artist considers himself obliged to show his inner self, for example, if we look at the history of art, we will find artists who rely on the unconscious and pure internal rebellion. they were satisfied.

From expressionist artists such as Egon Schiele, Edvard Munch to surrealist artists such as Salvador Dalí... when Andre Bruton gives a statement to artists to go to somsaries and communicate with your subconscious or assemblage artists who create effects with discarded tools They don't know what happens after the creation of the work, and still most of the artists in our country create works and put canvas on canvas in their workshop and do not think about human perfection and the events after the creation of the work, and they transfer their mental and emotional problems to their works and the audience Their effect takes minutes or hours and the feeling The search for beauty makes them busy in an ambiguous way. The artist remains like a sick person who does not seek treatment and they only complain that I am sick and this selfishness in art prompted me to study the works of Allameh Jafari so that I can deal with this ignorance cold fight.

3. Conclusion

In this research, we investigated the aesthetic components of Allameh

Mohammad Taghi Jafari in the visual lines of Jalil Rasouli.

Allameh Jafari believes that art should be reasonable for humans in life. With this expression, it is not just the acceptance or non-acceptance of the society. One society may accept the work of art and another society may not accept it. The criterion should not be society, but human growth and perfection.

In examining works of art, one should not only pay attention to its form and appearance, but also consider the content. Of course, in original art, form and content exist in a single system. If the face of the artwork is beautiful, but its content is corrupt, it will not be accepted. Today, in most of the works of art, we observe that they want art to create diversity in people's lives and attract their wonder, not for their growth and perfection in the path of reasonable life.

In addition to creating works for humans in reasonable life, the artist must be a leader. Jalil Rasouli, with his deconstructive movement in the field of calligraphy, finds the courage to create a work of art by shaping letters, which are called pictorial lines.

By comparing the aesthetic attitude of Allameh Jafari and Jalil Rasouli, it can be concluded that both of them are religious and Shia people of Ahl al-Bayt, and their love for Ahl al-Bayt has made both of them have a religious and religious attitude towards art. Jalil Rasouli has used religious poems, hadiths and revolutionary slogans in some of his works, he was able to give them a divine color. The simultaneity of this course of attitude with the Islamic revolution of Iran has caused his art to be noticed by the general public and to demand art for humans in a reasonable life.

Jalil Rasouli has been able to have all the characteristics of a leading artist mentioned by Allameh Jafari and by

freeing herself from the rules of calligraphy, she has taken a progressive step towards the art of calligraphy.

References

Agenda. Yaqub, Khosravi. Leila, Khat Moshlik (evolution and evolution of the form and its concepts) Rehpoueh Art magazine, number 2, (2018), pp. 46.

Anne Marie, Shimel, (1389). Islamic calligraphy and culture, published by Astan Quds Razavi.

Timuri, Kaveh, (1391). Razan Kashikhati: A look at the works of Jalil Rasouli, Tehran, Aban Kitab Publishing.

Jafari, Mohammad Taghi, (2019). Philosophy of Culture and Art, Tehran, Islamic Culture Publishing Office.

Jafari, Mohammad Taqi, (1302) Beauty and art from the perspective of Islam, Tehran, Allameh Jafari Institute for editing and publishing works.

Jalalian Fard. Nahido Tusi. Efat Sadat, (2013). A review and analysis of the symbology of Islamic calligraphy (problem lines) in Jandaran Beheed, Islamic Art Studies Journal, 10th year, No. 21, pp. 61-80.

Fadaeli, Habibullah, (1391). Line Atlas, Isfahan, Arghvan, Meshal.

Naji, Zain al-Din, (1353). Masour al-khat, Iran, publishing Maktaba al-Nahda.

علمی

مطالعه زیبایی شناسانه خطوط تصویری مبتنی بر آراء علامه محمد تقی جعفری(ره)(نمونه موردی آثار جلیل رسولی)

عارفه باغستانی^۱ ID، همایون حاج محمد حسینی^{۲*} ID^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران. ایمیل: arefehbaghestani@gmail.com^۲ استادیار گروه صنایع دستی و پژوهش هنر، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران. ایمیل: h.hosseini@umz.ac.ir

10.22080/HPAI.2024.26294.1000

چکیده

هر چند هنرمند در تلاش ذهنی خود، با تجسم واقعیات عینی و مفاهیم ذهنی، به خلق یک اثر هنری می پردازد، اما متأسفانه بسیاری از هنرمندان فقط به خود اثر هنری توجه دارند و تمام نیروهای خود را صرف ایجاد یک اثر هنری می کنند، نه صرف اصلاح و تنظیم و به فعلیت رسانیدن نیروها و استعدادها و مغزی و روانی که عامل پیدایش یک اثر هنری می باشد. اگر استعدادهای درونی افراد کشف شود و در مسیر صحیح به کار گرفته شود، قطعاً آثار هنری با ارزش تری خلق خواهد شد. هنرمندی که در مسیر کمال قرار گرفته، استعدادها و فعالیت صحیح پیدا کرده است، قطعاً اثری را خلق خواهد کرد که موجبات رشد و کمال افراد را فراهم خواهد آورد. هدف از نگارش پژوهش حاضر بررسی مؤلفه های نظام مند و مفید زیبایی شناختی علامه جعفری در آثار خطوط تصویری جلیل رسولی می باشد. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی می باشد که با ابزار کتابخانه ای و جمع آوری اطلاعات نوشتاری و تصویری، آثار خطوط تصویری جلیل رسولی مورد تحلیل قرار می گیرد. مشخصات و ویژگی های آثار توصیف و با توجه به اطلاعات گردآوری شده به تحلیل صورت و محتوا آن پرداخته می شود. آثار مورد تحلیل را با توجه به مؤلفه های زیبایی شناختی علامه محمد تقی جعفری، به مقایسه تطبیقی آنها می پردازیم. با توجه به پژوهش حاضر نگارنده بدنبال این پرسش است: چه نسبتی میان دیدگاه زیبایی شناسی علامه محمد تقی جعفری با آثار خطوط تصویری جلیل رسولی وجود دارد؟ از آنجا که هنر برای هنر در بین اکثر هنرمندان بهترین نوع هنر بشمار می آید، بحث هنر برای انسان در حیات معقول در بین هنرمندان کم رنگ شده است. تطبیق نگرش زیبایی شناسی علامه جعفری با آثار جلیل رسولی ضروری بنظر میرسد. میتوان با تطبیق نگرش جلیل رسولی و علامه جعفری به این نتیجه رسید که هر دو انسان مذهبی و شیعه اهل بیت هستند و عشق وافر آنها به اهل بیت باعث شده هر دو نگرشی دینی و مذهبی به هنر داشته باشند. جلیل رسولی در بعضی از آثار خود از اشعار ادبی بهره برده است و توانسته رنگ و بوی الهی به آن ببخشد. همزمان بودن این سیر نگرش با انقلاب اسلامی ایران باعث شده که هنرش مورد توجه عموم مردم قرار گیرد و هنر را برای انسان در حیات معقول بخواهد.

تاریخ دریافت:

۲۵ بهمن ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۲۸ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۲۵ فروردین ۱۴۰۴

کلیدواژه ها:

خطوط تصویری، جلیل رسولی،

زیبایی شناسی، علامه محمد

تقی جعفری

** مقاله، مستخرج از پایان نامه با عنوان: مطالعه زیبایی شناسانه خوشنویسی مُسکَل مبتنی بر آراء علامه محمد تقی جعفری(نمونه موردی آثار جلیل رسولی) می باشد.

* نویسنده مسئول: همایون حاج محمد حسینی

آدرس: دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران

ایمیل: h.hosseini@umz.ac.ir

تلفن: ۰۱۱۴۴۴۰۰۳۵۲

۱ مقدمه

عده ای معتقدند که هنر فی نفسه مطلوب است، زیرا هنر کشف از نبوغ هنرمند می کند و هیچ قانون و ملاکی نباید هنر را که ابراز کننده شخصیت و نبوغ هنرمند است، محدود کند. اگر برای هنر حد و مرزی قائل شویم، جلوی نبوغ هنرمند را گرفته ایم، زیرا به هنرمند ارتباطی ندارد که اثر وی چه تأثیری بر دیگران خواهد گذاشت. هم چنین، نمی توان جلوی خلاقیت و نبوغ هنرمند را به خاطر سود و زیان دیگران گرفت. آن چه که برای طرفداران این نظریه مطرح است، "جالب بودن" است نه حقیقت. این که يك اثر هنری جالب باشد، کافی است، خواه برای دیگران مفید باشد یا مضر جالب بودن فی نفسه مطلوب است.

عده ای نیز معتقدند که هنر نیز مانند دیگر محصولات فکری بشر، برای تنظیم و بهره برداری افراد جامعه است، لذا ضرورت دارد آن گونه آثار هنری که برای عموم مضر است، در معرض دید مردم قرار نگیرد. طبق این نظر، هنر برای جامعه است، نه برای هنر و هنرمند.

بنابر آنچه که گفته شد، علامه جعفری هنر برای هنر را پست ترین نوع هنر میدانند و معتقد است هنر باید برای انسان باشد. با این بیان، صرفاً پذیرش و عدم پذیرش جامعه مطرح نیست. ممکن است جامعه ای يك اثر هنری را بپذیرد و جامعه دیگر آن را نپذیرد ملاک نباید جامعه باشد، بلکه باید رشد و کمال انسان باشد.

اگر درون هنرمند تصفیه نشده باشد، اثر هنری وی ممکن است برای جان انسان ها نه تنها مفید نباشد، بلکه مضر هم باشد.

از آنجا که هنر برای هنر بر نحوه آفرینش اثر هنری هنرمندان معاصر کشورمان تأثیر گذاشته است پژوهش در این رابطه را ضروری دانستیم. هدف از این پژوهش دستیابی به رابطه میان مؤلفه های نظام مند و مفید زیبایی شناختی علامه محمد تقی جعفری در آثار خطوط تصویری جلیل رسولی

می باشد. پرسش پیش رو بدنبال نسبت میان زیبایی شناسی علامه محمد تقی جعفری با خطوط تصویری جلیل رسولی است.

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر، از نظر ماهیت داده ها کیفی و از نظر هدف، کاربردی است، ابتدا پس از شناخت مسئله پژوهش و گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای (استفاده از منابع و کتب معتبر و همچنین مقالات منتشر شده در حیطه موضوع پژوهش)، داده ها مورد تحلیل قرار گرفته و به ارزیابی فرضیات و پاسخ به سوالات پژوهش پرداخته شده است.

در پژوهش حاضر، خطوط تصویری را در آثار جلیل رسولی، هنرمند معاصر کشورمان که در ایران شکل گرفته با توجه به دیدگاه زیبایی شناسی علامه محمد تقی جعفری مورد بررسی قرار می گیرد. به همین دلیل برای بررسی این عنوان، به مطالعه خطوط تصویری، خطوط تصویری در آثار جلیل رسولی و آراء زیبایی شناختی علامه محمدتقی جعفری پرداخته شده است.

جامعه مورد نظر این پژوهش خطوط تصویری عصر معاصر است. انتخاب نمونه از این جامعه مورد مطالعه شامل خطوط تفتنی، اسلامی و خطوط تصویری جلیل رسولی از دهه پنجاه تا نود زندگی هنری او میباشد که حاصل تلاش آن انتشار کتاب راز نقاشی خط است. در این پژوهش ۶ تا از آثار رسولی پس از بررسی کامل در یک جدول بصورت خلاصه مبسوط میگردد.

پیشینه تحقیق

با عنایت به بررسی و جست و جوی های به عمل آمده در پایگاه ها و کتابخانه های مختلف میتوان پژوهش های زیر را نزدیک و مرتبط با محتوا پژوهش حاضر دانست که نگارنده سعی کرده از آن ها بهره گیری نماید.

- کتابی با عنوان «اطلس خط»، حبیب الله فضائی، (۱۳۹۱)، ارغوان، مشعل. در اطلس خط، تحقیق دقیقی در مورد آن، ارائه‌ی دایره‌المعارفی جامع از تاریخ خوشنویسی در ایران و جهان اسلام، با مجموعه‌ای است که سیر تحول این هنر را در بر می‌گیرد، به مخاطب عرضه شده است و تدوین مرجعی از بنیان و ظهور انواع خطوط، تحول و تغییر خطوط، حروف و نشانه‌ها از برترین استادان تاریخ خوشنویسی با وجوه نام‌گذاری خطها در طول تاریخ و همچنین روایت داستان زندگی آن اساتید می‌باشد از آنجا که این کتاب بیان سرگذشت، معرفی هنر و برشمردن شاگردان و مقلدان «میرعماد حسنی قزوینی»، خوش نویس بزرگ دوره صفوی اختصاص دارد و جلیل رسولی جز هنرمندان دوره‌های بعد می‌باشد از این هنرمند معاصر صحبتی به میان نیامده است.
- متأسفانه آثار خطوط مُسکَل تا به حال یکجا جمع نگشته و به دلیل پراکندگی، هنوز مورد مطالعه منسجم قرار نگرفته اند.
- با جست جو در پایان نامه‌های موجود در دانشگاه‌های الزهرا، تربیت مدرس، هنر و تهران و همچنین پایگاه اطلاع رسانی ایرانداک، هیچ پژوهشی یافت نشد که صرفاً به بررسی خطوط مُسکَل بپردازد و تنها کتابی که آثار رسولی را مورد بررسی قرار داده است میتوان به راز نقاشیخط اشاره نمود. کاوه تیموری در کتاب راز نقاشیخط، جلیل رسولی را هنرمندی خوشنویس و خط‌نقاش معرفی نموده و اشاره ای به مُسکَل نویسی‌های او نکرده است.
- با جست وجو در مورد فلسفه هنر و زیبایی از دیدگاه علامه محمد تقی جعفری، کتب و مقالاتی که یافته شده است همه نویسندگان به یک کتاب
- جلالیان فرد. ناهید، طوسی. عفت سادات، (۱۳۹۳)، شماره ۲۱، در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی و تحلیل نمادشناسانه خوشنویسی اسلامی (خطوط مشکل) در هیئت جانداران»، که به روش توصیفی تحلیلی و مراجعه به سایت‌های معتبر تهیه شده، مروری بر تاریخچه و آثار خطوط مُسکَل و انواع کارکردهای آن به میان آمده است.
- آژند، یعقوب، (۱۳۹۰)، شماره دوم، در مقاله ای تحت عنوان «شیوه پرداز در نقاشی ایران» که به روش توصیفی تحلیلی تهیه شده در قسمتی از مقاله مختصر، به خصوصیات سبکی آثار هنرمندان نقاشی خط می‌پردازد.
- کتابی با عنوان «راز نقاشیخط: نگاهی به آثار جلیل رسولی»، کاوه تیموری، (۱۳۹۱)، آبان، زندگی و آثار جلیل رسولی و مکتب نقاشیخط را به خوبی معرفی کرده است و نگاه هنرمندان دیگر نسبت به آثار رسولی بیان نموده است و تفاوت نقاشی خط محض و نقاشی خط متکی به خط در آثار هنرمندان مختلف را بیان میکند و فرم، محتوا و مفهوم نقاشیخط را از دیدگاه رسولی بیان نموده و اشاره به آثار دیگر هنرمندان چون حسین زنده رودی و یا محمد احصایی برای فهم بهتر آثار رسولی و همچنین دیدگاه هنرمندان مختلف نسبت به آثارش ذکر شده است.
- کتابی با عنوان «زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام»، محمد تقی جعفری، (۱۳۹۹)، موسسه تدوین و نشر آثار استاد علامه محمد تقی جعفری، به نقد و بررسی هنر و زیبایی شناسی اسلامی و آثار بزرگان می‌پردازد.

کرد که چرا به به شورش و تموج مخاطب اکتفا می‌کنید و ارزش هنر خود را با اینکار پایین می‌آورید. از قرن نوزدهم هر چه به عصر حاضر نزدیک می‌شویم آسمان و نور در نقاشی حذف شده و هر هنرمند نابغه‌ای خود را ملزم می‌داند درونیات خود را به نمایش بگذارد، برای مثال اگر به تاریخ هنر نگاهی بیاندازیم متوجه می‌شویم هنرمندانی که به ناخودآگاه و شورش درونی محض اکتفا کردند. از هنرمندان اکسپرسیونیست همچون، آگون شیله، ادوارد مونک گرفته تا هنرمندان سوررئالیست همچون سالوادوردالیⁱⁱⁱ... آن زمان که آندره برتوتون به هنرمندان بیانیه می‌دهد که به سمساری‌ها بروید و با ناخودآگاه خود ارتباط برقرار کنید یا هنرمندان اسمبلاژ^{iv} که با وسایل دورریز اثر می‌آفرینند به این فکر نمی‌کنند بعد از خلق اثر چه میشود و هنوز هم اکثر هنرمندان کشور ما آثاری خلق می‌کنند و در کارگاه خود بوم روی بوم می‌گذارند و فکری برای کمال انسانی و اتفاقات بعد خلق اثر نمی‌کنند که این فرایند، برای جامعه مطلوب نمیباشد. (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۲۱).

علامه جعفری می‌خواهد به هنرمند بگوید که یک هنرمند نباید فقط برای هنر یا انسان کار کند بلکه باید هنر را برای انسان در حیات معقول بخواند. به قول مولوی: (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۲۲-۲۳).

طالب حیرانی خلقان شدید دست طمع
اندر الوهیت زدیم

در هوای آن که گویدت زهی بسته ای بر
گردن جانت زهی (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۲۲-۲۳)

^{iv} هنر جفت و جور کردن، ریشه فرانسوی

رجوع کرده اند و آن همان کتاب زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام علامه جعفری میباشد و به همین خاطر برای استفاده از منبع دقیق تر به همین منبع رجوع شده است.

با بررسی مطالعات عنوان شده، این نتیجه حاصل می‌شود که تاکنون پژوهشی که مشخصاً بتواند به رابطه میان مؤلفه های نظام مند و مفید زیبایی شناختی علامه محمد تقی جعفری در آثار خطوط تصویری جلیل رسولی بپردازد وجود ندارد به همین جهت این پژوهش از نوآوری برخوردار میباشد.

۲ بینش فلسفی درباره هنر از دیدگاه علامه جعفری

علامه محمد تقی جعفری با بینش فلسفی خود (جدول ۱) می‌توان ادعا کرد حرکت ساختار شکنانه‌ای را در مورد فلسفه هنر ارائه می‌دهد تا به استثناء هنرمندان آگاه از هویت و عظمت هنر به اکثر قریب به اتفاق مردم که آثار و نمود های هنری را به عنوان یک پدیده ی ثانوی می‌بینند، تا حدودی طرز برخورد و برقراری رابطه با نمود های هنری آشنا کند. (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۲۱)

بیشتر مخاطبان اثر هنری هنگام مواجه با اثر چه در مغرب زمین و چه در مشرق زمین بهره ای جز حس لذت در درون خود نمی‌برند و با یک به به و چه چه گفتن از اثر می‌گذرند در حالی که یک اثر هنری ارزش آن باید خیلی بیشتر از حس هوس زودگذر مخاطب باشد و باید مخاطب را به نور و کمال برساند اما ای هنرمند نابغه، باید از شما تعجب

ⁱⁱⁱ Salvador Felipe Jacinto Dalí Domènech

(جدول ۱) نگرش علامه جعفری در مورد هنر و زیبایی.

شامل شناخت هنر و بهره برداری از آن در جهت نیل به هدف تکاملی حیات. (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۱۸-۱۹)	نگرش
نمودی نگارین و شفاف که بر روی کمال کشیده شده است. (جعفری، ۱۴۰۰، ص ۳۰۲)	زیبایی
قرار گرفتن يك موضوع در مجرای بایستگی ها و شایستگی های خود. (جعفری، ۱۴۰۰، ص ۳۰۲)	کمال
هنرمند پیشرو از "آن چه هست" به نفع "آن چه باید بشود" سود می جوید. (جعفری، ۱۴۰۰، ص ۶۵-۶۷)	وظیفه هنرمند پیشرو
هنر برای انسان در حیات معقول. (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۱۸-۱۹)	هدف هنر
هنری که مغز و روان انسانی را در ارتباط با خود، با خدا، با دیگران و با جهان آزاد سازد. (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۵۳)	نوگرایی در هنر

نوری که روی مخاطب منعکس شده و او را به کمال و رشد می‌رساند. (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۲۲-۲۴).

بنابراین عنصر اساسی زیبایی آنست که هنرمند برای خلق اثر به شهود مستقیم عالم وجود برسد تا بتواند به فرمایش امام علی در نهج البلاغه به بزرگترین نعمت که خودشناسی و خودسازی است دست یابد که این فرایند همان دریافت نور و مانند آب حیات برای زندگی، ارزش دارد.

۳٫۱ نسبت هنر با انسان

علامه محمد تقی جعفری در کتاب زیبایی شناسی و هنر، سه عقیده در مورد رابطه هنر با هنرمند و جامعه مطرح میکند که دو عقیده آن در جامعه رواج دارد. او عقیده سوم را لازمه حیات برای جامعه می‌داند که در ادامه بحث به آن خواهیم پرداخت.

اولین عقیده ای که مطرح می‌شود هنر برای هنر است که هنرمند، هنر را برای خود هنر می‌خواهد و معتقد است هیچ قانون و الگویی نباید برای ابراز کننده شخصیت هنرمند و نبوغ اوست وجود داشته باشد. در عصر معاصر آن را به وضوح می‌توان مشاهده کرد. در کتاب هنرمندانی مانند صادق هدایت را مثال می‌زند که هنر را برای هنر می‌خواهد که مرا یاد هنرمندان نقاش اکسپرسیونیست و آبنسیره اکسپرسیونیست مانند جکسن پالک، دکونینگ، اگون شیله، ژان دوبوفه...viii.

۳ علامه محمد تقی جعفری در مورد انسان و اثر هنری با توجه به آثار جلیل رسولی

تحلیل‌گران عینی و فیلسوفان یک بعد نگر و بعضی از هنرمندان معاصر که رکن اصلی پدیده‌های زیبایی را نموده‌های عینی آن می‌دانند که علامه محمد تقی جعفری در کتاب زیبایی‌شناسی و هنر آنرا مورد توبیخ قرار می‌دهد در ادامه با ذکر مثال از دو هنرمند شرق و غرب به توضیح آن می‌پردازم.

فایده یک اثر هنری برای هنر این می‌تواند باشد که یک هنرمند با علم به اینکه بعد خلق اثر به آن مخاطب خواهد نگرست و رشد و کمال و سقوط هنرمند روی مخاطب هم تأثیر خواهد گذاشت، به همین دلیل هنرمند تمام استعداد های خود را بکار میندازد تا انگیزه رشد و کمال را به انسان ها منتقل کند. این دیدگاه برای علامه جعفری بسیار مهم است و آنرا مانند آب حیات برای زندگی میدانند. اگر به آثار هنری جلیل رسولی نگاهی بیاندازیم متوجه میشویم هر اثرش نمودی از فعالیت ذهنی اوست و آن نمود همان نور است که او بدنالش می‌رود و آنرا دریافت میکند و با تجسم واقعیت عینی و مفاهیم ذهنی روی سطح اثر میگذارد و نمودی از نور را بوجود می‌آورد

هنرمندی که به خود سازی رسیده باید به قول مثنوی معنوی بداند که: (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۳۰-۳۱).

هر که را مردم سجودی میکنند زهر اندر جان او می آکنند (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۳۳)

عقیده سوم که مورد تأیید علامه محمد تقی جعفری است هنر برای انسان در حیات معقول انسانی می‌باشد. بدین معناست که یک هنرمند علاوه بر اینکه در فرایند خلق اثر به مردم جامعه می‌اندیشد، واقعیت سودمند برای مردم را هدف قرار داده و آن را برای روشن ساختن واقعیت، هدف قرار می‌دهد. در واقع علامه جعفری می‌خواهد بگوید چگونه یک اثر هنری میتواند انسان را به کمال، نور، شگفتی برساند. هنرمند اگر قبل از خلق اثرش به خلوص و ایمان به خدا رسیده باشد؛ یعنی نور الهی دریافت کند میتواند اثری خلق کند که مخاطب با دیدن اثر هم جلب زیبایی آن شود و هم به کمال برسد. این خصوصیات را میتوان در آثار هنرمندان سقاخانه‌ای و نقاشی‌خط چون جلیل رسولی مشاهده کرد (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۳۱).

علامه محمد تقی جعفری در توصیف سه عقیده در مورد رابطه هنر با هنرمند، هنر برای هنر را که بدترین نوع هنر میداند را نقطه مقابل هنر برای انسان در حیات معقول مطرح می‌کند و معتقد است هنر در جامعه باید عالی‌ترین فواید را نصیب جوامع بشری کند. در نمودار (۱) نسبت هنر با انسان از دیدگاه علامه جعفری را به صورت خلاصه نشان میدهد.

می‌اندازد که حال بیمار خود را به مخاطب اثر منتقل می‌کنند و اعتقاد طرفداران این هنر بر این است که زشت می‌تواند همان زیبایی باشد، در حالی که این اعتقاد برداشت خود هنرمند است و یکی نمی‌آید به آگون شیله بگوید صحبت در مورد غریزه جنسی خود پر از گرمی و آتش در درون مخاطب می‌افزیند چه برسد به تصویر کشیدن آن که برای جامعه مضر میباشد. اگر چه هنر برای هنر برای به فعلیت رساندن نبوغ است اما ممکن است در این فرایند اصول پیش ساخته غیر منطقی به جریان بیوفتد بنابراین بطور مطلق قابل دفاع نیست. (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۳۰).

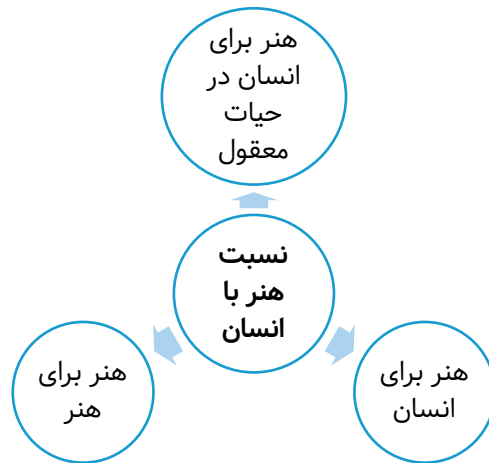
دومین عقیده ای که مطرح میشود، هنر برای انسان است یعنی هنرمند برای رضایت مردم اثر می‌افزیند و هدف او جلب شگفتی مردم است و هنرمند تنها نامش در کتابها ثبت میشود که مرا یاد کارهای اندی وار هول می‌اندازد. او برای رضایت مردم و جلب توجه، چهره افراد مشهور جامعه را به تعداد بالا چاپ می‌کرد بدون اینکه حقیقت سودمندی را به مردم جامعه منتقل کند. امروزه این عقیده در بین هنرمندان رایج شده که به خاطر بدست آوردن ثروت، هنری را خلق کنند عاری از هر گونه حیات معقول، مخاطب به شگفتی بیافتد و آن اثر بیشترین فروش را داشته باشد. بیشتر از این که اثری هنری خلق کنند مانند تابلوسازی می‌شوند که برای هوس زودگذر مردم تابلویی می‌کشد و به خاطر اینکه آن تابلو عاری از هر گونه خلوص است مخاطب نوری از آن جذب نمیکند، در حالی که

vii Egon Schiele

viii Jean Philippe Arthur Dubuffet

v Paul Jackson Pollock

vi Willem de Kooning

نمودار (۱) نسبت هنر با انسان از دیدگاه علامه جعفری (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۳۰-۳۲).

های شخصی و شم های هنری بهره گرفته و نوآوری داشته باشند.

گروه سوم_ هنرمندان پیشرو هستند که دارای ویژگی های نبوغ، حسن انتخاب، معلومات لازم در مورد واقعیت، ارتباط مناسب با موضوعی که آن را در اثر هنری خود قرار می دهد، قدرت رهایی از اصول تثبیت شده که بدست و پای هنرمند پیچیده و او را از حرکت باز میدارد، آزادی پس از رهایی که این بهترین وسیله برای انتقال هنرمند از نمودهای محسوس به واقعیت فوق محسوسات است که در عالم اکبر درون وجود دارد. (جعفری، ۱۴۰۰، ص ۶۵-۶۷)

بنابراین جاودانه ترین آثار هنری آن دسته از آثاری هستند که دارای مبانی اخلاقی و مذهبی هستند که می توانند آدمی را از عالم محسوسات بالا تر ببرند. در نمودار (۲) دسته بندی هنر و هنرمند را از دیدگاه علامه جعفری بصورت خلاصه نشان میدهد.

۳،۲ هنر و هنرمند

با نظر به استناد حقیقی اثر هنری به هنرمند، هنرمندان به گروه های سه گانه تقسیم می شوند که به شرح زیر می باشد:

گروه یکم_ دسته ای از هنرمندان غیر حرفه ای که علاقه مند به هنر می باشند که می توانند قضاوت فطری صحیح درباره ی هنر داشته باشند.

گروه دوم_ هنرمندان حرفه ای هستند که خود به دو دسته تقسیم می شوند:

دسته اول، هنرمندان حرفه ای محض که آثاری محتاطانه خلق میکنند و اگر ابداعی داشته باشند جزئی بوده و توانایی سازندگی های مهم در جامعه بشری را ندارند که به قول پروفیسور مایر، آنان کارمندان هنر هستند!

دسته ی دوم، گروهی از هنرمندان هستند که منش هنری دارند و می توانند از حدسها و استنباط

هنر و هنرمند

- غیر حرفه ای
- پیشرو
- حرفه ای

نمودار (۲) تقسیم بندی هنرمندان به گروه سه گانه (جعفری، ۱۴۰۰، ص ۶۵-۶۷).

زیبا، دارای وقیح‌ترین و زشت‌ترین سیرت باشد.
(جعفری، ۱۴۰۰، ص ۳۰۲)

بنابراین همه زیبایی ها، حتی در زیبایی های محسوس، در آن نشانی از کمال یافت می‌شود که استاد علامه برای اثبات این ادعا سه دلیل می‌آورد:
(جعفری، ۱۴۰۰، ص ۳۰۲-۳۰۴)

۱- اگر پدیده ای دارای اجزا باشد بنابراین دارای تناسب و هماهنگی می‌باشد و می‌توان آن را زیبا خطاب کرد.

۲- زیبایی دارای جنبه درون ذاتی می‌باشد؛ بنابراین همه انسان ها به صورت فطری زیبایی را درک و به سمت آن گرایش دارند و این دریافت درونی خود یک کمال ذاتی برای آدمی بشمار می‌آید.

۳- اگر پدیده‌ای زیبا نباشد انسان نمیتواند از آن لذت ببرد و این امر را میتوان در زیبایی معقول مشاهده کرد.

در نتیجه، از آنجا که زیبایی‌شناسی اسلامی بر مبنای کمال می‌باشد هرچقدر اثر هنری دارای ابعاد کمالی بیشتری باشد و مخاطب اثر با آن کمال آشنایی بیشتری داشته باشد احساس شهود زیبایی عالی تری را از اثر دریافت خواهد کرد. در نمودار (۳) اثبات پدیده زیبا از دیدگاه علامه محمد تقی جعفری را به صورت خلاصه نشان میدهد.

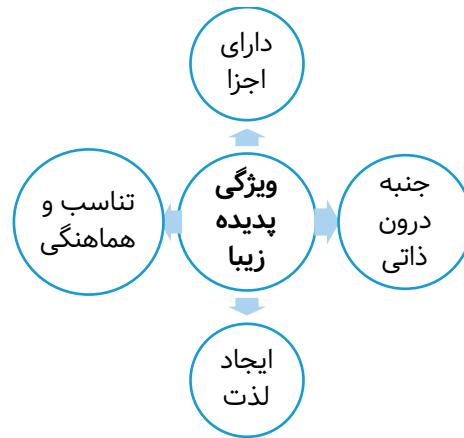
۴ تحلیل فلسفی زیبایی از دیدگاه علامه محمدتقی جعفری

در دوران معاصر ما یکی از عوامل بسیار مهم طراوت و شادابی حیات، موضوع ارتباط انسان با زیبایی‌هاست و انسان به خاطر زندگی ماشینی از این زیبایی محروم شده است. این افسردگی آنقدر شدید است که نیروی حیات را ضعیف می‌کند لذا در ادامه مبحث ما به دنبال بهترین نوع زیبایی می‌رویم تا در پی نیروی حیاتی باشیم که اگر شکوفا گردد جهان هستی را تحت سلطه خود در آورد.

۴/۱ تعریف زیبایی

در کتاب فلسفه فرهنگ و هنر از مجموعه آثار علامه جعفری تعریفی از زیبایی ارائه می‌شود و با چند نکته آنرا به اثبات می‌رساند که در ادامه بحث به آن خواهیم پرداخت:

زیبایی عبارت است از نمودی نگارین و شفاف که بر روی کمال کشیده شده‌است و کمال عبارت است از قرار گرفتن یک موضوع در مجرای بایستگی‌ها و شایستگی‌های خود. البته استثنائاتی برای آن قائل است مانند انسان که ممکن است با داشتن صورت

نمودار (۳) اثبات پدیده زیبا از دیدگاه علامه محمد تقی جعفری (جعفری، ۱۴۰۰، ص ۳۰۲-۳۰۴)

سه علت عمده موجب جدایی اخلاق از زیبایی می باشد که در نمودار (۴) به صورت خلاصه شرح داده شده است: (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۲۲۸-۲۲۹)

الف_ سودپرستی افراد در جهان غرب. اگر زیبایی یک اثر هنری وابسته به اخلاق باشد دیگر افراد سودجو نمی‌توانند وارد دنیای هنر شده و از آن سواستفاده کنند. خیلی از هنرمندان معاصر برای رسیدن به شهرت دست به کارهایی می‌زنند که عاری از اخلاق می‌باشد که اینکار صدمه بزرگی به حیات جامعه خواهد زد.

ب_ حس‌گرایی افراطی غربی‌ها که امروزه در ایران هم دیده می‌شود و هنرمند در تلاش است تمام زیبایی‌ها را به امور محسوس ختم کند که این عقیده در بحث هنر برای هنر که به گفته علامه جعفری بدترین نوع هنر است، می‌گنجد.

ج_ اگر صفات اخلاقی را ما جز هنر بدانیم باید به خدا و مذهب رجوع کنیم در حالی که خیلی از هنرمندان به خدا و دین توجهی ندارند و هنر را از اخلاق تفکیک می‌کنند.

۴،۲ انواع زیبایی‌ها

زیبایی‌ها را می‌توان به ترتیب زیر تقسیم بندی نمود: (جعفری، ۱۴۰۰، ص ۳۲۸)

۱. زیبایی محسوس
۲. زیبایی معقول
۳. زیبایی محسوس مستند به زیبایی معقول
۴. زیبایی معقول مستند به زیبایی محسوس

بعضی از متفکران و هنرمندان، امروزه زیبایی معقول را نمی‌پذیرند و زیبایی را منحصر به زیبایی محسوس می‌دانند. گاهی زیبایی یک اثر هنری آنقدر زیاد است که محال است آنرا بتوانیم با یک اثر هنری که هنرمندش با علم به محسوس مطلق اثر آفریده، بیننده را به شگفتی آورد. (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۱۸۸).

نمودار (۴) دلایل جدایی اخلاق از زیبایی (جعفری، ۱۳۹۹، ص ۲۲۸-۲۲۹)

۵ خطوط تصویری (مُشکَل نویسی)

در روزگاری، خوشنویسان از خط صرفاً برای تجسم کلام وحی بهره می‌بردند اما کم‌کم بر اثر تَقَنُّن و ذوق و با هدف ایجاد ترکیبات خلاقانه آثاری می‌آفریدند که خارج از اصول هنری کتابت شده‌است و به تولید یک اثر هنری می‌انجامید که جنبه تزئینی آن بیش از جنبه خوشنویسی آن مطرح می‌باشد. با توجه به اینکه بعضی از نویسندگان در کتاب خود به این خطوط اصطلاح خطوط تصویری و بعضی به آن خطوط تَقَنُّنی اطلاق کردند لازم است در ادامه به شرح مختصر این نوع خطوط و ویژگی‌های آن با توجه به دیدگاه نویسندگان و متفکران می‌پردازیم:

۵/۱ شرح مختصری از انواع خطوط تصویری

حبیب الله فضائلی در کتاب خود، اطلس خط، در مورد چگونگی شکل‌گیری قلم‌های گوناگون از جمله خطوطی که توسط خوشنویسان به شکل تصویر درآمد است، می‌نویسد:

«خطاطان هنرور، زمانی که بر قلمی مسلط شدند ذهن آماده و خلاق آنها به سراغ قلم یا اقلام دیگر می‌رود، اینجاست که چرب دستی و شیرین کاری آنان، آثاری از بدایع تَقَنُّنی را به وجود می‌آورد و چشم‌های بینندگان را از ترکیب‌های عجیب که آراسته به صفا و بهجت است، خیره می‌سازد.» (فضائلی، ۱۳۹۱، ص ۶۴۲) و به شرح خطوط طغرا، مثنی، معما و متفرقه تَقَنُّنی می‌پردازد که شامل موارد زیر می‌باشد:

طغرا

خط طغرا (نمودار ۵) که نام‌های مَعْلَق، هلالانه، چرغان و طره به آن اطلاق می‌گردد گونه‌ایی از خط تَقَنُّنی و تزئینی می‌باشد که در دوره سلجوقی در ایران متداول گشته و در واقع مهری بوده که به صورت پیچیده و درهم بوسیله طغرانبویس نوشته شده و بر سر نامه سلاطین و پادشاهان قرار می‌گرفته است و طغرا نویس می‌توانست از هر خطی از قبیل ثلث، نسخ و ... در ساختن طغرا بهره‌گیرد (فضائلی، ۱۳۹۱، ص ۶۴۵-۶۴۷).

مثنی

مخترع خط مثنی مجنون رفیقی هراتی، معاصر میر علی هروی می‌باشد که در زمان سلطان حسین بایقرا می‌زیست. به معنی دوتایی و جفتی و تُوَمان می‌باشد و مانند خط طغرا به اشکال گوناگون خط (ثلث، کوفی، نستعلیق ...) نوشته می‌شود. نوع دیگری از مثنی متعکس یا برگردان است و خطاطان عثمانی به آن (آینه لی) می‌گفتند و هنرمند در غالب اشکال هندسی و به صورت انسان، مرغ، برگ درختان، قندیل و ... به آفرینش اثر

هنری می‌پرداخت (نمودار ۵) و اینگونه خط در تزئینات عربی قرن نهم هجری در بناها و مساجد دیده می‌شود. (فضائل، ۱۳۹۱، ص ۶۵۵).

معما

معما در لغت به معنای عبارتی است که معنای آن پوشیده باشد. در خط، جمله یا عباراتی را طوری بنویسند که خواندنش محتاج دقت باشد (نمودار ۵). این شیوه همانند شیوه مثنی و طغرا به اشکال گوناگون خط نوشته می‌شود. در واقع معما صفتی برای خط بشمار می‌آید که هنرمند خطاط، چشمه‌های حروف مانند حلقه میم، واو، قاف و... را می‌بندد (فضائل، ۱۳۹۱، ص ۶۵۹).

متفرقه تفننی

به غیر از خطوط طغرا، مثنی، معما، خطوطی پدید آمد که خطاطان برای به تصویر کشیدن خلاقیت و نوآوری، ضابطه‌های خوشنویسی را رها کرده و راهی را انتخاب کردند که لطافت هنری در آن حکم فرماست (تصویر ۱) و همه چی بستگی به ذهن آزاد هنرمند دارد که در ادامه به صورت مختصر به شرح خصوصیات این نوع خطوط از دیدگاه آراء متفکران و نویسندگان خواهیم پرداخت:

_ قطعاتی که در قالب انسان، حیوان، پرنده، گل و مرغ و... به تصویر کشیده می‌شوند.

_ خط سایه دار، مجنونی، ناخنی، مرصع همراه با نقاشی و تزئین، شجری مورق، چپ نویسی و...

_ خطوط معروف به کوبیسم که عاری از قاعده و اصول خوشنویسی می‌باشد. این خطوط که با نقاشی همراه است بیشتر تابلو سازان از این نوع خطوط استفاده می‌کنند. (فضائل، ۱۳۹۱، ص ۶۶۱-۶۶۲).

تصویر ۱. شیخ عبدالعزیزالرفاعی (فضائل، ۱۳۹۱، ص ۶۶۲)

الف) شکل مفردات

این طبقه از خطوط تصویری را می‌توان در دو گروه گنجانند:

«قرار گرفتن نفوش گیاهی، انسانی و یا جانوری در درون حروف. در این نوع خطوط تصویری درون حروف را با نقوش گل و بته و طرح‌های انسانی و

۵,۲ طبقه بندی خطوط خطوط

تصویری

بعضی خطوط تصویری را به دو طبقه دسته بندی می‌کنند:

الف) شکل مفردات ب) شکل ترکیبی

شاعر و خطاط دربار ناصرالدین شاه و مظفر الدین شاه بود و در هفت قلم بویژه نستعلیق، نسخ، تعلیق، طغرا و شکسته دست داشت، حروف درشت نستعلیق او زیبا و دلنواز بود و درون آنها را با تصاویر انسانی و گیاهی تزیین می کرد وقایع مذهبی، صحنه های درباره، شکار، گل ها، چهره ها و جانوران از دیگر تزیینات حروف او بودند و زمینه آثار را هم با خطوط ریزتر پر می کرد. او در اجرای یک اثر از انواع خطوط بهره می گرفت.» (آژند، ۱۳۹۸، ص ۳۸).

حیوانی تزیین می کردند. از بهترین نمونه های این نوع حروف قلم گلزار بود در قلم گلزار خط نستعلیق را چار دانگ یا پنج دانگ و جلی (درشت) می نوشتند و بخش مرکبی درون حروف را با نقوش گل و برگ و غنچه تزیین می کردند و آنرا گلزار می نامیدند. از انواع معروف آن بسم الله بود که داخل حروف آنرا با آیات قرآن می آکندند، از استادان بنام شیوه گلزار حسن زرین قلم (ملقب به تاج الشعرا) (تصویر ۲) و اسماعیل جلایر در دوره قاجار بودند. حسن زرین قلم

تصویر ۲_ قلم گلزار، حسن زرین قلم (<https://tehranauction.com>)

به انواع مختلف کوفی معقلی، طغرا، معما، مثنی، غبار تقسیم می شود که در نمودار (۵) مشاهده گر آن هستیم:

آثار هنرمندان کاملاً شکل انتزاعی یافت، هنرمندان عادت های خطاطی را در هم شکستند و به فرم ها و اشکال زیبا دست یافتند (آژند، ۱۳۹۸). شکل ترکیب

کوفی
معقلی

طغرا

مثنی

معما

غبار

اشکال ترکیبی

نمودار (۵) انواع اشکال ترکیبی (آژند، ۱۳۹۸، ص ۳۹_۴۰)

۵,۳ خطوط تصویری جانوری

دانشمند و خوشنویس ترک بالتاسی اگلو به شباهت‌های برخی از حروف عربی با اشکال حیوانی اشاره کرده است از جمله شیرکه مشهورترین حیوانی است که با اتصال حروف شکل می‌گیرد و

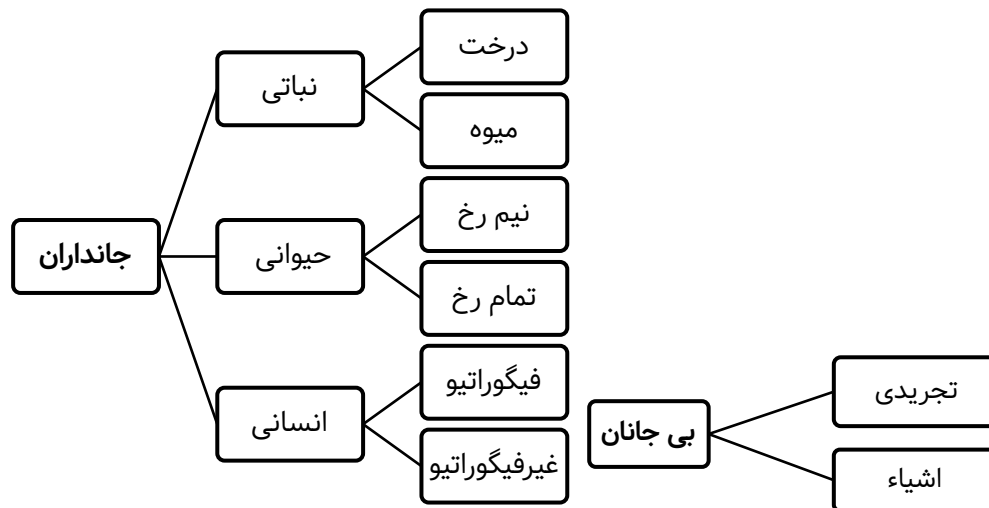
همچنین لک لک (تصویر ۳) که پرنده ای مذهبی و عرفانی در ترکیه محسوب می‌شود و طوطی که از شیرینی سخن و سبز بودنش از ارتباط با بهشت سخن می‌گوید که از این اشکال برای ترسیم جملات مذهبی استفاده می‌کردند (شیمل، ۱۳۸۹، ص ۲۵).

تصویر ۳_ تصویر لک لک با اتصال حروف، (زین الدین، ۱۳۵۳، ص ۲۴۵)

تقسیم به دو گروه درخت و میوه و نقوش انسانی قابل تقسیم به دو گروه فیگوراتیو و غیرفیگوراتیو می‌باشد.

نقوش حیوانی در نمونه های جمع آوری شده قابل تقسیم به دو زیر گروه نیم رخ و تمام رخ می‌باشد. همانگونه که در نمودار (۶) دسته بندی خطوط مشکل مشاهده میکنید، نقوش نباتی یا گیاهی قابل

نمودار (۶) دسته بندی خطوط تصویری (جلالیان فرد، افضل طوسی، ۱۳۹۳، ص ۳۲)

یافته های پژوهش

بررسی دوره‌های هنری جلیل رسولی

براساس مطالعه آثار کتاب جان جانان تلاش جلیل رسولی به دو دوره زمانی قابل تقسیم می‌باشد. با این پیش فرض مؤلفه های دو دوره هنری را در کار جلیل رسولی مورد توجه قرار می‌دهیم:

۱_ دوره اول (۱۳۵۲ تا ۱۳۵۹) که دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد:

«بزرگ کردن متن ادبی روی بوم با رعایت اصول کلاسیک خط»

«وارد کردن ترکیب بندی و فرم بخشی»

«استفاده از رنگ، سایه روشن، حجم بخشی و ایجاد بعد»

«همنشین کردن دو خط نستعلیق و شکسته» (تصویر ۴) (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۱۱۰-۱۱۲)

۲_ دوره دوم (۱۳۵۹ تا ۱۳۶۹) که دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد: (تصویر ۵)

«گرایش از متن ادبی به مضامین مذهبی»

«گرایش به رنگ های طلایی در تابلو الله اکبر و تجربه کردن متن واحد در شکل های متفاوت»

«ایجاد تنوع در فرم و ساختمان کلمات و رو آوردن به خطوط انتزاعی»

«دنباله دار کردن حروف و کلمات در تابلوهای سیمرغ و آثار نقاشی خط به شکل اغراق آمیز»

«بکارگیری خط ثلث و استفاده از آن به عنوان یک زبان بصری قوی و پربلاست.»

«توجه به خطوط کلاسیک سنتی نستعلیق و شکسته نستعلیق»

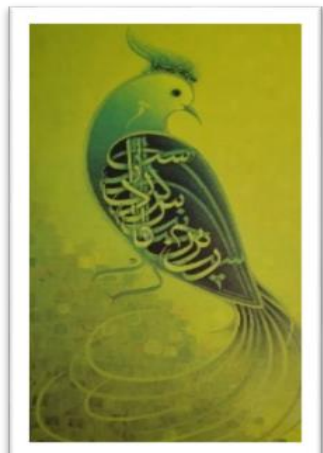
«دفرمه کردن حروف»

«جنبش و حرکت آفرینی در تابلو»

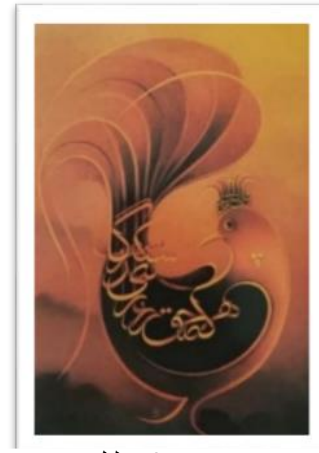
«ارائه نمونه هایی از نستعلیق هویت یافته»

«تمرکز بیشتر بر شیوه سنتی»

«تکامل در ساختار و ترکیب بندی آثار نقاشی» (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۱۱۲-۱۱۹)

تصویر 5، جلیل رسولی، (تیموری، 1391، ص 115)

تصویر 4، جلیل رسولی، (تیموری، 1391، ص 202)

تنوع ویژگی دوره های هنری جلیل رسولی

آغاز روی آوردن رسولی به هنر نقاشیخط را می‌توان به دهه پنجاه زندگی او نسبت داد و بخشی از کارهای او مربوط به دهه ۶۰ زندگی هنری‌اش می‌باشد که در این قسمت به شرح مختصری از اندیشه و نگاه او در دهه ۵۰ و ۶۰ زندگی هنری او می‌پردازیم:

دوره ای از کارهای ایشان به سال های ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸ برمیگردد که با سال‌های نخست انقلاب اسلامی مصادف می‌باشد که در این برهه زمانی خدمات ویژه هنری برای انقلاب کرده‌است که شامل ویژگی‌های زیر می‌باشد: (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۲۰۲)

_نگارش سیاه مشق با مضامین انقلاب اسلامی
_نگارش پیام های مذهبی و دینی در غالب قطعات خط و نقاشیخط و به شکل پوستر

_مورد توجه ویژه رسانه‌ها و افکار عمومی

_ماندگار کردن چهره خط

_حضور در نمایشگاه‌های خارج از کشور

_خادم القرآن

_بکارگیری جلوه های مردم پسند از خط ثلث، شکسته و نستعلیق

_وارد کردن فرم و رنگ‌های چشم نواز

بررسی آثار رسولی

(تصاویر ۶،۷،۸) از نگارشات اربعین نگاری جلیل رسولی، از مجموعه باغ ملکوت می‌باشد که به مدت پنج سال به طول انجامید و این تابلوها نقطه کمال تمام تجربیات نقاشیخط رسولی در دوره های قبل می‌باشد که در ادامه به صورت مختصر به شرح ویژگی‌های آثار خواهیم پرداخت:

_استفاده از عنصر خالص خط

_کادر مربع شکل

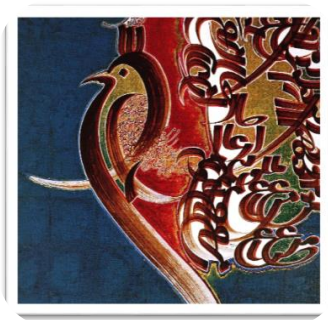
_خطوط تزئینی خاص قلم رسولی

_ترکیب آهنگین مرغ باغ

_استفاده از رنگ‌های آرام، بنمایه‌های سفیدرنگ و آبی آرام

_نگاه الهی و معنوی

بنابر ویژگی های ذکر شده «مضمون شعر پر معنای مولانا و ترکیب آهنگین و زیبای مرغ باغ باعث شده که رسولی با استفاده از کلمات تصویر مرغ را در بوم نقاشیخط خود بارها مصور شود.» تابلوهای رسولی در این مجموعه «رنگ کلام الهی را دارد و روز معاد و بازگشت همگان را به یاد می آورد و هر بار به شکل زیبا این لطیفه نهایی را لحظه آفرینی میکند.» (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۱۵۳).

تصویر ۸، جلیل رسولی،
<https://honariran.org>

تصویر ۷، جلیل رسولی، (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۱۵۴)

تصویر ۶، جلیل رسولی، (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۲۴۲)

انسانی بگنجد که در این قسمت مختصر به شرح مضامین در آثار رسولی خواهیم پرداخت.

۱_ درونمایه مذهبی و دینی (استفاده از آیات قرآن و احادیث مشهور) (تصویر ۹، ۱۰، ۱۱)

۲_ اشعار عرفانی و ادبی (انتخاب آگاهانه از متون عرفانی و مذهبی)

بررسی مضامین در آثار خطوط تصویری

جلیل رسولی با توجه به دیدگاه

زیبایی شناختی علامه جعفری

مختصات جامعه کشورمان از فجر انقلاب تا کنون بر محور ارزش های دینی استوار بوده است و رسولی با تکیه بر این محور توانسته آثاری خلق کند که مورد توجه عموم مردم قرار بگیرد و هم در حیات معقول

تصویر ۱۱_ بدنه هدهد در قالب حدیث امام علی علیه السلام، (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۱۱۵)

تصویر ۱۰_ بدنه هدهد در قالب بسم الله الرحمن الرحيم <https://artchart.net/fa/aw/VrzvV>

تصویر ۹_ تاجور هدهد با کلمه هو الجلیل نگاشته شده است. (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۲۴۲)

به بررسی فرم، محتوا و ویژگی های آثار خطوط تصویری رسولی خواهیم پرداخت.

این دسته از آثار رسولی در سال ۱۳۶۰ (بنابر کتاب راز نقاشی خط جلیل رسولی) شکل بندی و اجراهای تازه از هدهد افسانه ای می باشد (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۲۰۲) که در آیه ۲۰ سوره نمل به عنوان یکی از غائبان درگاه سلیمان یاد شده است.

با توجه به بررسی که در آثار خطوط تصویری جلیل رسولی با توجه به دیدگاه زیبایی شناختی علامه محمد تقی جعفری انجام شد، مشاهده گر تصاویر پرنده هایی هستیم که نوک دراز، تیز و باریک دارد. همچنین بالای سر آن نام های مقدس و صفات خداوند (تصویر ۹) می درخشد که هنرمند به جای کاکل پرنده این نام را با خوشنویسی نگاشته است. این پرنده سر و بدن قهوه ای دارد که در (جدول ۳، ۲)

هدهد افسانه‌ای یا به قول عطارنیشابوری هدهد هادی شده، رفت و کلام اهل بیت همچون امام علی را در غالب فرم بدن پرنده به نمایش گذاشت.

با توجه به بررسی های انجام شده روی آثار خطوط تصویری جلیل رسولی می‌توان نتیجه گرفت او هنرمندی مذهبی و شیعه اهل‌بیت هست و عشق وافر به آنها در آثارش نمود یافته است. (تیموری، ۱۳۹۱، ص ۴۰) اگر چه در بعضی از آثارش، انتخابش اشعار عرفانی و مضامین ادبی بوده است اما با انتخاب فرم هدهد به آن رنگ و بوی الهی بخشیده است.

ویژگی هایی که علامه جعفری در کتاب زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام ذکر کرده از قبیل نبوغ، خلاقیت، حسن انتخاب، دقت و ظرافت، نوآوری و خلاقیت در آثار این هنرمند بارز میباشد و میتوان نتیجه گرفت رسولی جز یکی از هنرمندان پیشرو کشورمان هست و با هدف رسیدن به بالاترین درجه کمال هنری و حیات معقول انسانی تلاش میکند.

(جدول ۲) مقایسه هدهد جلیل رسولی با هدهد واقعی، مأخذ: (نگارنده، ۱۴۰۲)

عطار نیشابوری در منطق الطیر، هدهد را به عنوان پرنده ای رهبر که قرار است به دیدار سیمرغ برود یاد کرده و او را هادی خطاب می‌کند تا قداست به وی ببخشد. چون چیزی شبیه تاج بر سر دارد، او را تاجور خوانده‌است و او را نشاندار حقیقت می‌داند چرا که حقیقتی را از شهر سبا به سلیمان نبی بازگو می‌کند.

مرحبا ای هدهد هادی شده در حقیقت
پیک هر وادی شده

ای به سر حد سبا سیر تو خوش با سلیمان
منطق الطیر تو خوش

صاحب سر سلیمان آمدی از تفاخر
تا جور زان آمدی

<https://ganjooor.net/attar/manteghot-teyr/aghazm>

بنابر آنچه گفته شد جلیل رسولی هنرمند خوشنویس بود که در دهه ۵۰-۶۰ زندگی خود سراغ

(جدول ۳) بررسی خطوط تصویری در آثار جلیل رسولی، مأخذ: (نگارنده، ۱۴۰۲)

ویژگی آثار	مضامین	آثار	ردیف
انتخاب خط ثلث، ارتباط بین فرم پیکره هدهد و محتوا اثر، قدرت رهایی از اصول کلاسیک خوشنویسی و دنباله دار کردن حروف	یکی از احادیث امام علی در نهج البلاغه (هر که به حق رسد رستگار است) در قالب هدهد که در آیه ۲۰ سوره نمل از آن به عنوان یکی از غائبان درگاه سلیمان یاد شده است.		مجموعه بر گرفته از احادیث
انتخاب خط نستعلیق، چرخش و پیچش و دنباله دار کردن حروف در فرم پیکره هدهد، قدرت رهایی از اصول تثبیت شده خوشنویسی که بدست و پای هنرمند پیچیده و او را از حرکت باز میدارد، آزادی پس از رهایی که باعث نبوغ هنرمند شده است.	در تاجور هدهد نام امام علی علیه السلام میدرخشد که باعث شده در اثر حس و حال روحانی ایجاد شود.		
خلاقیت در استفاده از خط ثلث در قالب هدهد (حسن انتخاب هنرمند) و برقراری ارتباط مناسب بین فرم هدهد و محتوا (حدیث)، رهایی از اصول تثبیت شده خوشنویسی که مانع نوآوری میباشد و آزادی بعد از اصول تثبیت شده که موجب خلاقیت میشود.	یکی از اشعار مولوی (مرغ باغ ملکوت) نیم از عالم خاک) که به اثر حس و حال ادبی بخشیده و همینطور هنرمند از فرم پیکره هدهد که پرنده ای قرآنی است استفاده کرده است.		مجموعه مرغ باغ ملکوت
حسن انتخاب هنرمند در انتخاب فرم هدهد، ارتباط مناسب بین فرم مرغ باغ الله و محتوا (شعر عرفانی مولوی) مرغ باغ ملکوت...، جسارت رهایی از اصول تثبیت شده خوشنویسی که موجب خلاقیت و نوآوری خالق اثر شده است.			
استفاده از اغراق در ادامه حروف و کلمات، بهره گیری از عنصر سرعت، پردازش رنگ و استفاده از رنگهای متنوع، تند و ایجاد تضاد، کادر بندی مربعی			

۶ نتیجه گیری

در این پژوهش به مطالعه مؤلفه‌های زیبایی شناختی علامه محمد تقی جعفری در آثار خطوط تصویری جلیل رسولی پرداختیم.

علامه جعفری معتقد است هنر باید برای انسان در حیات معقول باشد. با این بیان، صرفاً پذیرش و عدم پذیرش جامعه مطرح نیست. ممکن است جامعه ای یک اثر هنری را بپذیرد و جامعه دیگر آن را نپذیرد. ملاک نباید جامعه باشد، بلکه باید رشد و کمال انسان باشد.

در بررسی آثار هنری نباید تنها به قالب و صورت آن توجه داشت، بلکه باید محتوا را نیز در نظر گرفت. البته در هنر اصیل صورت، محتوا، در یک نظام واحد وجود دارند. اگر صورت اثر هنری زیبا باشد، ولی محتوای آن فاسد باشد، قابل پذیرش نخواهد بود. امروزه در بیشتر آثار هنری مشاهده گر آن هستیم که هنر را برای ایجاد تنوع در زندگی انسان‌ها و جلب شگفتی آن‌ها می‌خواهند، نه برای رشد و کمال آن‌ها در مسیر حیات معقول.

هنرمند علاوه بر اینکه باید برای انسان در حیات معقول اثر بیافریند باید پیشرو باشد. جلیل رسولی با حرکت ساختار شکنانه خود در حوزه خوشنویسی این جسارت را پیدا می‌کند تا با شکلوارکردن حروف اثری بی‌آفریند که به آن خطوط تصویری می‌گویند.

با تطبیق نگرش زیبایی‌شناسی علامه جعفری و جلیل رسولی می‌توان به این نتیجه رسید که هر دو انسان مذهبی و شیعه اهل بیت هستند و عشق وافر آنها به اهل بیت باعث شده هر دو نگرشی دینی و مذهبی به هنر داشته باشند. جلیل رسولی در بعضی از آثار خود از اشعار مذهبی، احادیث و شعارهای انقلابی بهره برده است، توانسته رنگ و بوی الهی به آن ببخشد. همزمان بودن این سیر نگرش با انقلاب اسلامی ایران باعث شده که هنرش مورد توجه عموم مردم قرار گیرد و هنر را برای انسان در حیات معقول بخواهد.

جلیل رسولی توانسته تمام ویژگی‌های یک هنرمند پیشرو که علامه جعفری ذکر میکند دارا باشد و با رهایی خود از قواعد خوشنویسی گامی پیشرو نسبت به هنر خوشنویسی نهاده است.

منابع

جعفری، محمدتقی، (۱۳۰۲) زیبایی و هنر از دیدگاه اسلام، تهران، موسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری.

جلالیان فرد. ناهیدو طوسی. عفت سادات ، (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل نمادشناسانه خوشنویسی اسلامی (خطوط مشکل) در هیئت جانداران، نشریه مطالعات هنر اسلامی، سال دهم، شماره ۲۱، صص. ۶۱-۸۰.

فضائلی، حبیب الله، (۱۳۹۱). اطلس خط، اصفهان، ارغوان، مشعل.

ناجی، زین الدین، (۱۳۵۳). مصورالخط، ایران، نشر مکتبه النهضه.

آژند. یعقوب، خسروی. لیلا، خط مشکل (تحول و تطور فرم و مفاهیم آن) نشریه رهپویه هنر، شماره دوم، (۱۳۹۸)، صص ۳۷ - ۴۶.

آنه ماری، شیمیل، (۱۳۸۹). خوشنویسی و فرهنگ اسلامی، نشر وابسته به آستان قدس رضوی.

تیموری، کاوه، (۱۳۹۱). راز نقاشی خط: نگاهی به آثار جلیل رسولی، تهران، نشر کتاب آبان.

جعفری، محمد تقی، (۱۳۹۹). فلسفه فرهنگ و هنر، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.